

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.98.2024.98.14>
УДК 37.015.311:316.42]:[37-042.4:004]

Світлана Крупко,
науковий співробітник
відділу цифрових освітньо-наукових
систем, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
аспірантка Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-4982-4572
svetlana_krupko@ukr.net

Микола Ястребов,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID 0000-0003-2229-628X
nicknickhawk@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЯК СЕГМЕНТ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто проблему формування соціальної мобільності як сегмент до цифровізації сучасної освіти в Україні. Зосереджено увагу на соціальній мобільності майбутніх фахівців соціальної роботи як інструменту розвитку сучасної цифровізації в освіті. Виокремлено прогресивні, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології. Констатовано, що сучасні інформаційні технології покликані удосконалювати наявні і створювати нові можливості для комунікації у сфері освіти. Узагальнено структуру соціальної мобільності через призму критеріїв (особистісний, інструментальний, процесуальний) та відповідних показників. Виявлено переваги цифровізації сучасної освіти для формування соціальної мобільності майбутніх фахівців соціальної роботи: персоналізація, інтерактивність, субкультурність. Узагальнено інформацію про те, що соціальна мобільність майбутніх фахівців соціальної роботи як сегмент до цифровізації сучасної освіти актуалізує багатовекторність, інтерактивність, якість, ефективність і конкурентоспроможність майбутніх працівників соціальної сфери.

Ключові слова: мобільність, ресурси освітньої цифровізації, соціальна мобільність, цифрова компетентність, цифровізація сучасної освіти.

Svitlana Krupko, Nikolai Yastrebov. Formation of social mobility as a segment to the digitalization of modern education

The problem of the formation of social mobility as a segment of digitalization of modern education in Ukraine is considered. Attention is focused on the social mobility of future social work specialists as a tool for the development of modern digitalization in education. Progressive information and communication and digital technologies are singled out. It was established that modern information technologies are designed to improve existing and create new opportunities for communication in the field of education. The structure of social mobility is generalized through the prism of criteria (personal, instrumental, procedural) and relevant indicators. The advantages of digitalization of modern education for the formation of social mobility of future social work specialists have been revealed: personalization, interactivity, subculture. The information is summarized that the social mobility of future social work specialists, as a segment of the digitalization of modern education, actualizes multi-vector, interactivity, quality, efficiency and competitiveness of future workers in the social sphere.

Key words: mobility, educational digitalization resources, social mobility, digital competence, digitalization of modern education.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасні соціалізаційні виклики диктують нові вимоги для освітньої системи України. Модернізаційні зміни у сфері освіти покликані віднайти дієві організаційні форми, методи, засоби навчання для створення і впровадження ефективного цифрового освітнього простору завдяки цифровізації освіти.

На вимогу часу постає питання формування соціальної мобільності у майбутніх фахівців соціальної роботи, що надає можливості означеній категорії фахівців реалізовувати власний творчий потенціал. У наш час професійна творчість стає незмінним атрибутом життя і діяльності кожної людини, тобто здатності, знання і уміння, закладенні в людині, набувають більш важливого значення, що визначає місце сучасного фахівця, зокрема і фахівців соціальної роботи у розвитку країни, суспільства.

На етапах трансформації система освіти України перебуває у процесі змін через появу і широке розповсюдження інформаційних технологій. Сучасні інформаційні технології покликані удосконалити наявні і створити нові можливості для комунікації. В освітньому процесі це реалізується через необхідність опанування величезного обсягу інформації для успішної професійної діяльності.

Цифровізація освітнього простору вимагає соціально мобільних здобувачів вищої освіти, а відтак, може стати як результатом отриманої ним фахової освіти, так і чинником, який визначає можливі шляхи здобуття освіти впродовж життя. Соціальна мобільність майбутніх фахівців соціальної роботи визначається не лише здатністю змінювати місце та сферу діяльності, але і вмінням приймати самостійні, виважені і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня професіоналізму. Соціальна мобільність у поєднанні з сучасною необхідністю цифровізації в освіті створює умови для швидкої адаптації до нового освітнього, професійного, соціального і культурного середовища.

Науковий світ репрезентує процес цифровізації як необхідний вектор у реформуванні сучасної освіти для збереження її якості на європейській арені [1; 4; 6; 7]. Проте, на наш погляд, доцільно розглядати процес цифровізації як наслідок та сучасні вимоги до майбутніх фахівців, зокрема, до майбутніх працівників соціальної роботи.

Базовою умовою успішного освітнього процесу на етапі цифровізації є використання різноманітних засобів сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Сьогодні майбутній соціальний працівник має бути серцевинною системи, яка збирає, отримує, накопичує, зберігає, обробляє, аналізує й інтерпретує отриману інформацію, з можливим використанням засобів обчислювальної техніки.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Сучасний фахівець має бути зорієнтований на випереджальний розвиток освітньої і наукової сфер у суспільстві, а відтак має володіти сформованою соціальною мобільністю. Відсутність означеної якості може призвести до негативного наслідку: затримання у розвитку освітньої цифровізації, а відтак, і розвитку держави та суспільства загалом.

В умовах посилення глобалізаційних викликів основною дієвою силою є фахівці, зокрема, працівники соціальної роботи, які стають невіддільною частиною інноваційного розвитку суспільства. З огляду на це, модернізаційні процеси у сфері освіти потрібно розглядати лише у взаємозв'язку з формуванням соціальної мобільності у майбутніх фахівців, що є запорукою зростання конкурентоспроможності країни, підвищення якості суспільного життя та виступає однією з базових умов створення якісної освіти [7].

Дослідження соціальної мобільності і освітньої цифровізації є предметом наукового пошуку багатьох дослідників, зокрема: мобільність як соціологічне поняття репрезентовано у працях П. Блау, Р. Будон, С. Оксамитної; поєднання соціальної і професійної мобільності висвітлено у наукових доробках О. Безрук, О. Будник, І. Гринько; різноманітні структурні елементи мобільності у роботах Н. Грицькової, Н. Дячок, Р. Пріми, Л. Сушенцевої, І. Шпекторенко та ін.; практики застосування інформаційно-комунікаційних технологій та використання електронних освітніх ресурсів подано у дослідженнях О. Мельник; дослідження функціональності та проблеми якості електронних підручників, розроблених на держзамовлення у 2018–2019 рр. репрезентовано у результатах наукового пошуку А. Антохова, Л. Ілійчук, М. Женченко, О. Мельник, В. Мірошніченко, І. Женченко); структурно-організаційно-процедурні характеристики проектування електронних освітніх

ресурсів – О. Балалаєва та ін.; результати аналізу наукових досліджень українських та іноземних авторів цифрової розумної (smart) освіти подано у роботах Л. Діденко, І. Косенко, Н. Морзе, G. Doran, T. Chan, J. Hwang, J. Hidasi, T. Malon, R. Morel [3].

Мета статті. Обґрунтування соціальної мобільності майбутніх фахівців соціальної роботи як інструменту розвитку сучасної цифровізації в освіті на засадах прогресивних інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах сучасних реалій у світі спостерігається і актуалізується міжгенераційна мобільність. Це пов'язано з соціально-економічним статусом людини і країни. Міжгенераційну мобільність можливо зустріти в деяких заможних класах. Зазвичай, у їхньому володінні є майно широких масштабів, різних видів, наприклад, ферма, бізнес, професійна практика тощо. З огляду на зазначене, соціальну мобільність доцільно розглядати як у контексті, так і в структурі міжгенераційної мобільності.

Відтак, соціальну мобільність можна досліджувати з появою суспільства у різних країнах, прослідковуючи певні зміни у необхідних часових рамках. Як показують історичні довідки, соціальна мобільність є у кожному суспільстві, вона розвивається з суспільством та певними трансформаціями, які присутні на кожному історичному етапі розвитку цивілізації.

Варто взяти до уваги те, що рівні соціальної мобільності в різних країнах різняться. На жаль, науковці не можуть одноголосно назвати чинники та фактори, які впливають на рівень соціальної мобільності у суспільстві.

Найчастіше на процеси соціальної мобільності впливає освіта людини. Освіта створює високий професійний статус і це діє набагато краще за ту чи іншу професію. У процесі здобуття вищої освіти формується соціальна мобільність, яка є незалежною від соціального статусу людини. Соціальний статус людини у суспільстві провокує появу соціальної мобільності, яка генерується станом життєдіяльності людини.

Зазначимо, наразі система освіти в Україні перебуває на етапі цифровізації. Цифровізація є одним із визначальних чинників змін у суспільстві та причиною поширення соціальної мобільності. З появою і розповсюдженням цифрової індустрії (Інтернет, штучний інтелект, аналітика великих даних, робототехніка, хмарні обчислення, віртуальна та доповнена реальність та ін.) стає можливим підняття рівня у багатьох секторах економіки, що уможливорює процес конкурентоспроможності через зміни стосунків споживачів та внутрішніх операційних процесів. Сучасна цифровізація є результатом наявності інноваційних процесів у суспільстві (зміна форм і способів зайнятості, виникнення ряду чи класу нових професій і спеціальностей, забезпечення дистанційного доступу до освітніх, медичних, адміністративних послуг і т. д.).

Процес цифровізації зменшує використання необхідного часу і стає результатом економії ресурсів. Своєю чергою економія ресурсів передбачає покращення загального економічного стану країни, сприяє розв'язанню суспільно значущих проблем (зниження рівня безробіття, збільшення кількості робочих місць, зниження соціальної напруги в депресивних регіонах різних країн тощо).

Проте ступінь цифровізації залежить від рівня розвитку країни, структури її економіки, якості освіти робочої сили та можливості швидкої адаптації до змін, що відбуваються на сучасному ринку праці. Головним чинником водночас є рівень цифровізації людського капіталу як характеристика розвитку цифрового суспільства, в якому всі громадяни, незалежно від їхніх особистісних характеристик, мають доступ до інформаційно-комунікаційних технологій та інтернету та мають навички їхнього використання, а отже, можуть брати участь та отримувати вигоду від цифрового суспільства без зростання інформаційних загроз. Зважаючи на зазначене, необхідним є дослідження трансформації освітніх систем в умовах цифровізації, що має дуальний характер. Освітня компонента, особливо вища освіта, має виняткову роль у забезпеченні належного рівня цифровізації суспільства, водночас відбувається й безпосередньо цифровізація освіти в цілому.

Варто зазначити, «концепція людського капіталу» орієнтує на забезпечення конкурентоспроможності соціальних ресурсів, необхідних інвестицій відповідно до технічного розвитку суспільства. Відповідно до означеної теорії, формування людського капіталу – це процес створення соціально мобільних фахівців за допомогою інвестицій у освітній процес. А відтак, соціальна мобільність провокує залучення інвестицій у процес освітньої цифровізації [10].

Розглядаючи соціальну мобільність майбутніх фахівців соціальної роботи як чинник цифровізації, необхідно звернути увагу на структуру досліджуваного феномену (див. рис. 1).

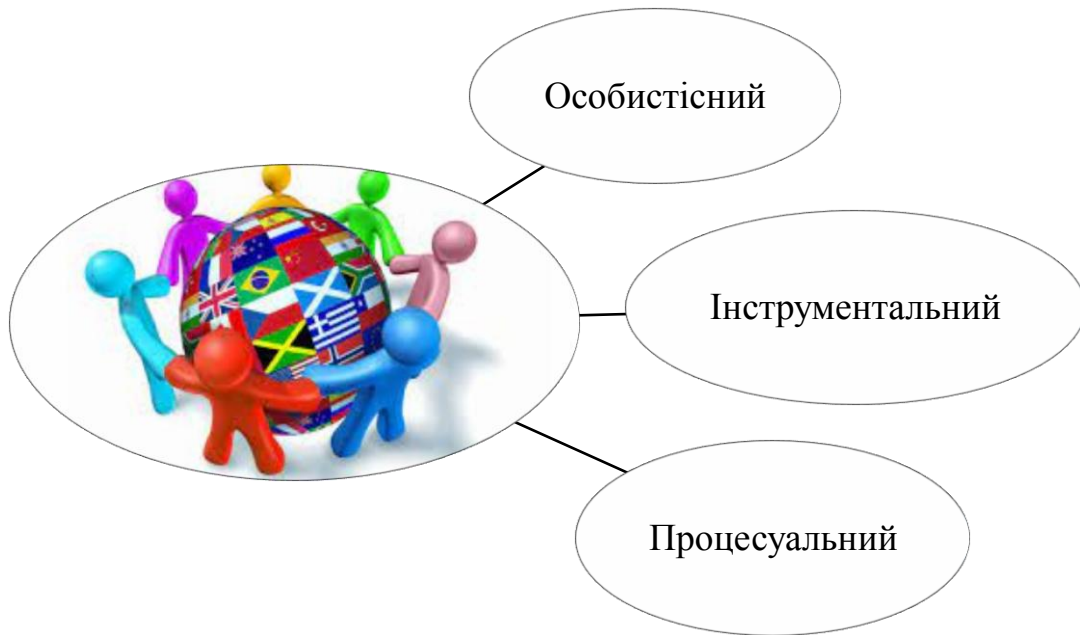

Рис. 1. Компоненти соціальної мобільності майбутніх працівників соціальної роботи
Джерело: авторська розробка

Теоретичний аналіз наукової літератури стосовно досліджуваної проблеми уможливило репрезентацію структури соціальної мобільності майбутніх працівників соціальної роботи через призму критеріїв і необхідних показників: *особистісний* (критичність мислення, комунікативність, емоційна стабільність, об'єктивність, оптимістичне спрямування, сила волі, адаптивність, наполегливість, працевитривалість, творчість); *інструментальний* (соціалізація, саморозвиток, самореалізація); *процесуальний* (вміння використовувати коучингову технологію, комунікація з представниками різних вікових та соціальних груп, відповідальність за прийняті рішення, самостійність у професійній діяльності, рефлексивність) [6].

Сучасні суспільні вимоги до соціально мобільних фахівців актуалізують разом з інформаційним розвитком суспільства, через постійне впровадження процесу цифровізації в освітню діяльність. Цифровізація сучасної освіти передбачає широке використання цифрових технологій у освітньому процесі [1]. Вважаємо за необхідне виокремити переваги досліджуваного процесу (цифровізації сучасної освіти) для формування соціальної мобільності майбутніх фахівців соціальної роботи (рис. 2).

Попри всі переваги, імплементація цифровізації у сучасну освіту відбувається не достатньо дієво. Це можемо пояснити тим, що багато викладачів не співвідносять сучасні інновації з наявними цифровими технологіями, тобто з процесом цифровізації. Для подолання означеної проблеми доцільно було б запровадити підвищення рівня кваліфікації для викладачів у вигляді тренінгів для того, щоб вони були на одному рівні зі здобувачами вищої освіти, зокрема, і з майбутніми працівниками соціальної сфери.

Формування соціальної мобільності майбутніх працівників соціальної роботи потребує використання цифрових технологій в освіті, а відтак, формується соціально мобільний стиль майбутнього працівника соціальної роботи ще за часів освітнього процесу у закладах вищої освіти. Означений стиль буде розвиватися шляхом постійного пошуку векторів самовдосконалення, наслідком якого стане:

- саморозвиток;
- підвищення професійної компетентності;
- використання інноваційних технологій у діяльності (навчання і робота з клієнтами);

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійності майбутніх працівників соціальної роботи;
- зростання обсягу виконаних завдань;
- розширення можливостей у процесі використання інтернету;
- постійне використання інноваційних форм роботи задля досягнення мети завдання;
- творче бачення обраної професії – працівника соціальної роботи [9].

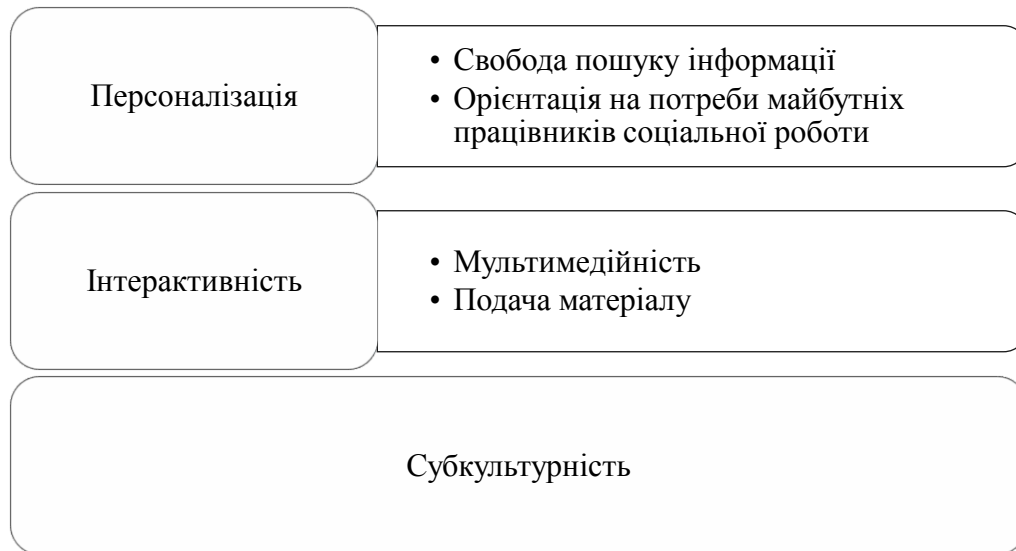

Рис. 2. Переваги цифровізації освіти для формування соціальної мобільності

Джерело: авторська розробка

Процес формування соціальної мобільності у означеній категорії майбутніх фахівців розвиває процес цифровізації оволодінням цифрових компетентностей здобувачами вищої освіти, такими як: створення і використання цифрового середовища; використання інформаційних технологій як у навчанні, так і практичній діяльності; використання різноманітних цифрових освітніх ресурсів задля навчання і особистісного розвитку. Соціально мобільний працівник соціальної сфери має не лише оволодіти сучасними реаліями цифрової компетентності, а й зможти керувати власними, навчити інших [5].

Наголосимо, що процеси цифровізації сучасної освіти інтегруються з розробкою відповідних навчально-методичних та дидактичних елементів [1]. Тому сходинками розвитку цифровізації сучасної освіти є такі як: розвиток соціальної мобільності і цифрової компетентності; відкриття і розгалуження вузькопрофільних клубів; організація та проведення тренінгів, які спрямовані на оновлення цифрової компетенції в онлайн-режимі.

Процес цифрової інтеграції дозволяє скомбінувати будь-яку справу чи захід з комп'ютером. Результатом цього означене стає цікавішим, різноманітнішим, інтенсивнішим. А відтак, скорочується процес засвоєння необхідної теоретичної інформації через показ на екрані, що дає змогу уникнути повторення інформації.

Слід констатувати, що для соціальної мобільності майбутніх фахівців є необхідним об'єктивне оцінювання їхньої роботи. Цифровізація у цьому випадку надає перевагу викладачам шляхом розроблення і використання комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів, що допомагає отримати об'єктивну картину оволодіння матеріалом здобувачами вищої освіти і при необхідності скоректувати освітній процес. Сучасні засоби цифровізації зможуть не лише допомогти в об'єктивному оцінюванні діяльності здобувачів вищої освіти, а й розробити систему різних рівнів складності завдань для кожного здобувача чи групи, наприклад, тестування, як контрольне оцінювання здобутків майбутніх фахівців. Перевагою означеного типу оцінювання для майбутніх працівників соціальної роботи є те, що здобувач вищої освіти отримує об'єктивний результат з видимими помилками під час опанування інформацією з певної теми, а відтак, не дає змогу втратити важливості і своєчасності у засвоєнні поточного матеріалу.

Цифровізація сучасного освітнього процесу стає причиною об'єктивного оцінювання роботи здобувачів вищої освіти, а здобувач своєю чергою адаптується до вимог викладачів, активізує процес пошуку нової інформації, спонукає пошук нетрадиційних форм репрезентації інформації, мотивує бажання кар'єрного зросту, тобто формує необхідні показники соціальної мобільності майбутніх працівників соціальної роботи.

Сучасні виклики і необхідність формування соціальної мобільності у майбутніх працівників соціальної роботи спровокували появу цифровізації у системі освіти. Фахові заняття інтегровані з формуванням цифрової компетентності, допомагають оволодівати означеною компетентністю відповідно до вимог часу і навчають використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі з різних навчальних дисциплін. Це є один із найважливіших, найпотужніших і універсальних елементів цифровізації сучасної освіти, за допомогою яких, майбутні працівники соціальної роботи зможуть розв'язувати професійні завдання різної складності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Отже, сучасна реальність засвідчує, що виокремлення перспектив професійного зростання є неможливим без цифровізації сучасної освіти. Соціальна мобільність майбутнього працівника соціальної роботи проявляється в тому випадку, коли здобувач вищої освіти здатен самостійно знаходити шляхи розв'язання конкретних освітніх завдань і критично мислить, вміло знаходить оригінальні рішення для розв'язання поставлених задач в освітньому процесі. Соціальна мобільність майбутнього фахівця соціальної роботи як сегмент цифровізації сучасної освіти свідчить про багатовекторність, інтерактивність, спрямованість на підвищення якості, ефективності і конкурентоспроможності майбутніх працівників соціальної роботи. Формування соціальної мобільності є обов'язковим компонентом для професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи, що підтримує решту напрямів їх особистої та професійної співпраці шляхом використання різноманітних ресурсів освітньої цифровізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Д. С. Теоретичні та практичні аспекти розроблення та використання цифрових освітніх ресурсів: погляд вітчизняних учених. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 3 (1). С. 189–196.
2. Бехта І. А., Ковалевська Т. І. Цифрова компетенція освітян в умовах невідкладної цифровізації освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2022. № 14 (82). С. 109–112.
3. Биков В.Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: *Зб. наук. праць*. Вип. 29. 2012. С. 32–40.
4. Кононенко Л. В. Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 1 (1). С. 169–180.
5. Сахно О. В. Цифрова компетентність і технології для освіти: принципи та інструменти. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 6 (195). С. 10–14.
6. Тернопільська В. І., Чіжова Н. В. Мобільність особистості як предмет наукового дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (2). С. 234–243
7. Чернуха Н. М. Формування соціальної мобільності студентів в сучасному інтеграційному освітньому просторі. Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість : зб. матер. конф., 13–15 листоп. 2012 р. С. 91–101.
8. Юрченко В. В. Особливості регулювання трудової мобільності робітників різних вікових груп. *Економіка розвитку*. 2006. № 2 (38). С. 60–64.
9. Юрченко В. В. Соціально-психологічні аспекти формування трудової мобільності. *Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* Вип. 218, т. 2. 2006. С. 515–522.
10. Lipset S., Bendix R. *Social mobility in industrial society*. University of California Press, 1959. 309 p.

REFERENCES

1. Antoniuk D. S. Teoretychni ta praktychni aspekty rozroblennia ta vykorystannia tsyfrovyykh osvitynykh resursiv: pohliad vitchyznianykh uchennykh. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedagogichni nauky. 2020. № 3 (1). S. 189–196. [in Ukrainian].
2. Bekhta I. A., Kovalevska T. I. Tsyfrova kompetentsiia osvitan v umovakh nevidkladnoi tsyfrovizatsii osvity. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». 2022. № 14 (82). S. 109–112. [in Ukrainian].
3. Bykov V.Iu. Innovatsiinyi rozvytok zasobiv i tekhnolohii system vidkrytoi osvity. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: Zb. nauk. prats. Vypusk 29. 2012. S. 32–40. [in Ukrainian].
4. Kononenko L. V. Formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti yak osnova transformatsii vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv. Visnyk nauky ta osvity. 2022. № 1 (1). S. 169–180. [in Ukrainian].
5. Sakhno O. V. Tsyfrova kompetentnist i tekhnolohii dlia osvity: pryntsypy ta instrumenty. Imidzh suchasnoho pedahoha. 2020. № 6 (195). S. 10–14. [in Ukrainian].
6. Ternopilska V. I., Chizhova N. V. Mobilnist osobystosti yak predmet naukovooho doslidzhennia. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. 2016. Vyp. 20 (2). S. 234–243 [in Ukrainian].
7. Chernukha N. M. Formuvannia sotsialnoi mobilnosti studentiv v suchasnomu intehtatsiinomu osvithnomu prostori. Innovatsiini protsesy v osvithnomu prostori: dostupnist, efektyvnist, yakist : zb. mater. konf., 13–15 lystop. 2012 r. S. 91–101. [in Ukrainian].
8. Yurchenko V. V. Osoblyvosti rehuliuвання trudovoi mobilnosti robotnykiv riznykh vikovykh hrup. Ekonomika rozvytku. 2006. № 2 (38). S. 60–64. [in Ukrainian].
9. Yurchenko V. V. Sotsialno-psykholohichni aspekty formuvannia trudovoi mobilnosti. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zb. nauk. pr. Vyp. 218, t. 2. 2006. S. 515–522. [in Ukrainian].
10. Lipset S., Bendix R. Social mobility in industrial society. University of California Press, 1959. 309 p. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 03.05.2024